RESEARCH FOCUS
xalqaro ilmiy jurnali
hamkorligida

DOI
10.66073/ReFocus-Conf/0910289

QR-kod maqolaning DOI sahifasini ochadi

SAHIFALAR
1385–1388

TIL
Qoraqalpoq

IQTIBOS UCHUN
Yeshchanova Sayyora Shukurulla qızı, Seytmuratova Tursinay Jaksimuratovna. Samanbay toǵay ekosistemasın ekologiyalıq bahalaw // «O‘zbekiston olima ayollarining mamlakat taraqqiyotiga qo‘shayotgan hissasi» mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari (Nukus, 2026-yil 9–10-oktyabr). – Nukus, 2026. – B. 1385–1388. – DOI: https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910289

SAMANBAY TOǴAY EKOSISTEMASIN EKOLOGIYALIQ BAHALAW

Yeshchanova Sayyora Shukurulla qızı
b.i.f.d. (PhD), docent
Seytmuratova Tursinay Jaksimuratovna
Ekologiya qániygeligi 1-kurs magistrantı
Qaraqalpaqstan awıl xojalıǵı hám agrotexnologiyalar instituri

Annotaciya: Maqalada Qaraqalpaqstan Respublikasındaǵı Samanbay toǵay ekosistemasınıń ekologiyalıq jaǵdayın úyreniw, onıń biologiyalıq hám ekologiyalıq áhmiyetin bahalaw máselesi keltirilgen. Toǵay ekosistemaları ózine tán ósimlikler hám haywanatlar dúnyasına iye bolıp, suw resursların saqlawda, topıraq eroziyasınıń aldın alıwda, mikroklimattı retlewde hám biologiyalıq túrlilikti saqlawda úlken áhmiyetke iye. Samanbay toǵayınıń házirgi ekologiyalıq jaǵdayına tásir etiwshi tábiyiy hám antropogen faktorlar analizlenedi. Sonıń menen birge ekosistemanı qorǵaw, tiklew hám turaqlı paydalanıw boyınsha usınıslar keltirilgen.

Tayanısh sózler: Samanbay toǵayı, toǵay ekosistemaları, ekologiyalıq bahalaw, biologiyalıq túrlilik, ósimlikler, haywanatlar, topıraq, suw resursları, antropogen faktorlar, qorǵaw.

Kirisiw

Házirgi kúnde qorshaǵan ortalıqtı qorǵaw hám tábiyiy ekosistemalardı saqlap qalıw ekologiyanıń eń áhmiyetli máselelerініń biri bolıp tabıladı. Ásirese, Aralboyı aymaǵında ekologiyalıq jaǵdaydıń ózgeriwleri tábiyiy ekosistemalarǵa kúshli tásir kórsetpekte.

Toǵay ekosistemaları dárya hám suw basseynleri boyında qáliplesip, kóp sanlı ósimlikler hám haywanatlar túrleriniń jasaw ortalıǵı bolıp xızmet etedi. Olar suw rejimin retlew, topıraqtı bekkemlew, klimatqa tásir etiw hám biologiyalıq túrlilikti saqlaw sıyaqlı birqansha ekologiyalıq wazıypalardı atqaradı.

Samanbay toǵay ekosistemasın ekologiyalıq jaqtan úyreniw Qaraqalpaqstan aymaǵındaǵı tábiyiy resurslardı nátiyjeli basqarıw hám biologiyalıq túrlilikti saqlaw ushın áhmiyetli.

1-súwret. Ámiwdárya boyındağı Samanbay toǵay ekosistemasınıń kosmostan túsirilgen kórinisi

Izertlewdiń maqseti

Samanbay toǵay ekosistemasınıń ekologiyalıq jaǵdayın kompleks túrde bahalaw, ekosistemanıń biologiyalıq túrliligin úyreniw, ekologiyalıq jaǵdayǵa tásir etiwshi tiykarǵı faktorlardı anıqlaw hám onı saqlaw boyınsha ilimiy-ámeliy usınıslar islep shıǵıw.

Izertlew wazıypaları

1. Samanbay toǵay ekosistemasınıń tábiyiy-geografiyalıq ózgesheliklerin úyreniw.
2. Toǵaydaǵı ósimlikler túr quramın anıqlaw.
3. Haywanatlar dúnyasınıń túr quramı hám tarqalıwın úyreniw.
4. Topıraq hám suw ortalıǵınıń ekologiyalıq jaǵdayın bahalaw.
5. Ekosistemaǵa tásir etiwshi antropogen faktorlardı anıqlaw.
6. Ekosistemanıń biologiyalıq túrliligine berilgen qáwiplerdi bahalaw.
7. Samanbay toǵayın saqlaw hám tiklew boyınsha usınıslar islep shıǵıw.

Izertlew obyekti hám predmeti

Izertlew obyekti – Qaraqalpaqstan Respublikasındaǵı Samanbay toǵay ekosisteması.

Izertlew predmeti – Samanbay toǵayınıń ósimlikler hám haywanatlar dúnyası, topıraq-suw resursları, ekologiyalıq faktorları hám antropogen tásirler.

Tiykarǵı bólim

Samanbay toǵay ekosistemasınıń ekologiyalıq jaǵdayı birqansha tábiyiy hám antropogen faktorlar menen baylanıslı. Aymaqtaǵı suw rejiminiń ózgeriwleri, klimatlıq faktorlar, topıraqtıń shorlanıwı hám qurǵaqshılıqtıń kúsheyiwi toǵay ósimliklerіniń rawajlanıwına tásir etiwı múmkin.

Toǵay ekosistemasındaǵı ósimlikler ekologiyalıq jaǵdaydıń eń áhmiyetli indikatorlarınıń biri bolıp esaplanadı. Ósimliklerdiń túr quramı, túrlerdiń sanı, ósimliklerdiń ósiw dárejesi hám tábiyiy jańalanıwı ekosistemanıń jaǵdayın bahalawǵa múmkinshilik beredi.

DOI 10.66073/ReFocus-Conf/0910289

Toǵay ósimlikleri arasında suwǵa jaqın jerlerde ósip rawajlanatuǵın túrler menen birge, qurǵaqshılıqqa shıdamlı ósimlikler de ushırasıwı múmkin. Ósimlikler jaǵdayınıń ózgeriwi suw rejiminiń hám antropogen basımnıń ózgergenin kórsetiwshi faktor sıpatında qaraladı.

Haywanatlar dúnyası da toǵay ekosistemasınıń turaqlılıǵında úlken rol atqaradı. Quslar, sút emiziwshiler, baqalar, balıqlar hám omırtqasız haywanatlar azıq shınjırınıń túrli buwınların quraydı. Sol sebepli haywanatlar túrleriniń azayıwı pútkil ekosistemanıń ekologiyalıq teńsalmaqlılıǵına tásir etiwi múmkin.

Samanbay toǵayınıń ekologiyalıq jaǵdayın bahalawda antropogen faktorlarǵa ayrıqsha itibar beriw kerek. Tábiyiy resurslardan artıqsha paydalanıw, mal baǵıw, ósimliklerdiń kemiyiwi, suw rejiminiń ózgeriwleri, turmıslıq shıǵındılardıń jıynalıwı hám basqa insan xızmeti ekosistemaǵa qosımsha basım túsiriwi múmkin.

Ekologiyalıq bahalaw nátiyjeleri tiykarında toǵay ekosistemasınıń ekologiyalıq jaǵdayın jaqsı, orta, qáwipli hám krizis jaǵdayındaǵı sıyaqlı dárejelerge bóliwge boladı. Bunda ósimliklerdiń túr quramı, biologiyalıq ónimdarlıq, topıraq hám suw sapası, haywanatlar túrleriniń jaǵdayı hám antropogen basım dárejesi esapqa alınadı.

Ekosistemanı saqlaw boyınsha usınıslar

Samanbay toǵay ekosistemasınıń ekologiyalıq turaqlılıǵın saqlaw ushın tómendegi ilajlardı ámelge asırıw maqsetke muwapıq:

- toǵay ósimliklerin qorǵaw hám tábiyiy jańalanıwına sharayat jaratıw;
- suw resursların únemli hám maqsetli paydalanıw;
- toǵay aymaǵında mal baǵıwdı retlestiriw;
- qımbat bahalı hám joǵalıp baratırǵan ósimlik hám haywanat túrlerin qorǵaw;
- shıǵındılardıń túsiriliwine jol qoymaw;
- toǵaydıń ekologiyalıq monitoringin úzliksiz júrgiziw;
- ekologiyalıq bilimlendiriw hám xalıqtıń ekologiyalıq mádeniyatın arttırıw;
- buzılǵan aymaqlarda toǵay ósimliklerin qayta tiklew.

Juwmaqlaw

Samanbay toǵay ekosisteması Qaraqalpaqstannıń biologiyalıq túrliligin saqlawda hám aymaqtıń ekologiyalıq turaqlılıǵın támiyinlewde áhmiyetli tábiyiy komplekslerden biri bolıp tabıladı. Toǵay ekosistemasınıń jaǵdayı suw rejimi, klimatlıq ózgerisler, topıraq jaǵdayı hám antropogen faktorlar menen tıǵız baylanıslı.

Samanbay toǵayınıń ekologiyalıq jaǵdayın kompleks úyreniw arqalı ekosistemanıń házirgi jaǵdayın anıqlaw, ekologiyalıq qáwiplerdi belgilew hám onı saqlawdıń nátiyjeli jolların islep shıǵıw múmkin.

Sonday-aq, toǵay ekosistemasın turaqlı basqarıw, biologiyalıq túrlilikti qorǵaw hám buzılǵan tábiyiy komplekslerdi qayta tiklew Qaraqalpaqstan aymaǵında ekologiyalıq teńsalmaqlıqtı saqlawdıń tiykarǵı shártlerinen biri bolıp esaplanadı.

DOI 10.66073/ReFocus-Conf/0910289

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Reimov P.R. "Aral boyı ekosistemaları monitoringi", Nókis, 2021.
2. Tájiev Q. "Qaraqalpaqstan florası hám onı qorǵaw", 2019.
3. Ósimlikler ekologiyası hám geobotanika boyınsha ilimiy miynetler.
4. Toǵay ekosistemaları ekologiyası boyınsha ilimiy ádebiyatlar.
5. Aralboyı aymaǵınıń ekologiyalıq máselelerine arnalǵan ilimiy izertlewler.

DOI 10.66073/ReFocus-Conf/0910289